

राष्ट्रीय ग्रामीण पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण
कार्यक्रमांतर्गत 39 प्रयोगशाळा बळकटीकरण करून
त्या उपविभागीय प्रयोगशाळा म्हणून कार्यरत करणेबाबत

महाराष्ट्र शासन

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग,
शासन निर्णय क्र. डब्ल्यूक्यूएम -2012/प्र.क्र. 188/पापु-12
मंत्रालय, मुंबई 400 032
दिनांक : 26 नोव्हेंबर, 2012

- वाचा - 1) शासन निर्णय क्र.डब्ल्यूक्यूएम-2010/प्र.क्र.95/पापु-12, दिनांक 3 मार्च, 2012
2) राष्ट्रीय ग्रामीण पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमाच्या केंद्र शासनाची सुधारित मार्गदर्शक तत्वे.

प्रस्तावना :

ग्रामीण भागातील जनतेला शुध्द पाणी पुरवठा व्हावा यासाठी केंद्रशासनाच्या राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची अंमलबजावणी राज्यात करण्यात येत आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमांतर्गत पाण्याची प्रयोगशाळेत तपासणी करण्यास प्राधान्य दिले जाते. सध्या राज्यात जिल्हा प्रयोगशाळेसारखीच रासायनिक व अणुजैविक तपासणी लघु प्रयोगशाळेत करण्यासाठी 337 लघुप्रयोगशाळांपैकी जिल्ह्याच्या आकारमानानुसार प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये 2 ते 4 याप्रमाणे 99 लघु प्रयोगशाळांचे बळकटीकरण करून त्या उपविभागीय प्रयोगशाळा म्हणून स्थापन करण्याचा निर्णय घेण्यात आलेला आहे. त्यानुसार प्रती प्रयोगशाळा रु. 6.25 लक्ष याप्रमाणे 99 प्रयोग शाळांसाठी रु. 618.75 लक्ष इतका निधी संचालक, आरोग्य सेवा संचालनालय, मुंबई यांना वितरित करण्यात आलेला आहे. केंद्र शासनाच्या सुधारित मार्गदर्शक सूचनांनुसार उपविभागीय प्रयोगशाळांना स्पेक्ट्रो फोटोमीटर, ph meter, TDS/Conductivity meter सारखी उपकरणे घेण्याबाबत तसेच तपासणीच्या घटकाचे प्रमाणही वाढविण्यात आलेले असल्यामुळे उप विभागीय प्रयोगशाळा कार्यान्वीत करण्यासाठी प्रती प्रयोगशाळा रु. 10.81 लक्ष एवढ्या निधीची मागणी उप संचालक, राज्य आरोग्य प्रयोगशाळा यांच्याकडून करण्यात आलेली आहे. त्यानुसार पूर्वी 99 प्रयोगशाळांसाठी वितरित करण्यात आलेल्या रु.618.75 लक्ष इतक्या निधीपेक्षा रु.451.44 लक्ष एवढा अतिरिक्त निधी संचालक, आरोग्य सेवा संचालनालय, मुंबई यांना वितरित करण्याबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. तसेच पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमांतर्गत सन 2012-2013 च्या कृति आराखड्यामध्ये आणखी नवीन 39 लघुप्रयोगशाळांचे बळकटीकरण करण्यासाठी मंजूरी देण्यात आलेली आहे. यास्तव नव्याने 39

लघु प्रयोगशाळांचे बळकटीकरण करून त्यांना उपविभागीय प्रयोगशाळा म्हणून कार्यान्वीत करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय -

सन 2011-12 मध्ये बळकटीकरणासाठी मंजूर झालेल्या 99 लघुप्रयोगशाळा व्यतिरिक्त सन 2012-13 मध्ये आणखी नव्याने 39 लघु प्रयोगशाळांचे बळकटीकरण करण्यासाठी मंजूरी देण्यात येत आहे. (सन 2011-12 व सन 2012-13 मिळून एकूण 138 उप विभागीय प्रयोग शाळा म्हणून कार्यरत रहातील) सदर उप विभागीय स्तरावरील प्रयोगशाळा स्थान निश्चितीबाबत सार्वजनीक आरोग्य विभागाच्या वतीने कार्यवाही करण्यात येईल. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या वतीने संचालक, पाणी पुरवठा व स्वच्छता सहाय्य संस्था, (WSSO) व सार्वजनीक आरोग्य विभागाच्या वतीने उपसंचालक, राज्य आरोग्य प्रयोगशाळा, पुणे यांना अंमलबजावणीसाठी प्राधिकृत करण्यात येत आहे.

सदर 138 उपविभागीय प्रयोगशाळांमधून पाण्याची अणूजैविक व रासायनिक तपासणी केली जाईल. रासायनिक तपासणीमध्ये महत्वाच्या परिक्षणाचा समावेश असेल. त्यात 1) पीएच, 2) कठीणपणा (Total hardness), 3) लोह (Iron), 4) क्लोरीन डिमांड (Chlorine demand), 5) रेसीड्युअल क्लोरीन (Residual chlorine), 6) नायट्रेट (Nitrate), 7) फ्लोराईड (Fluoride), 8) टीडीएस (TDS), 9) गढुळपणा (Turbidity), तसेच अणुजैविक तपासणी (Multiple Tube fermentation Method) करण्याची सुविधा उपलब्ध असेल. याप्रमाणे केंद्र शासनाच्या सुधारित मार्गदर्शक सूचनांनुसार उपविभागीय प्रयोगशाळांमध्ये वाढविण्यात आलेल्या तपासणीच्या घटकाचे प्रमाण विचारात घेवून सर्व आवश्यक घटकांची तपासणी करण्यात यावी. सदर तपासणीसाठी स्पेक्ट्रो फोटोमीटर, ph meter, TDS/Conductivity meter सारखी उपकरणे खरेदी करून त्याचा वापर करणे सदर प्रयोगशाळांना बंधनकारक राहील.

सदर 138 लघु प्रयोगशाळांच्या बळकटीकरणासंदर्भात सन 2011-12 मध्ये मंजूर झालेल्या 99 प्रयोगशाळांच्या बळकटीकरणासाठी रु. 451.44 लक्ष इतका अतिरिक्त निधी व नवीन 39 लघुप्रयोगशाळांच्या बळकटीकरणासाठी रु. 10.81 लक्ष याप्रमाणे रु. 421.59 लक्ष असे एकूण (रु. 451.44 लक्ष + रु. 421.59 लक्ष = रु. 873.03 लक्ष) रु. 873.03 लक्ष इतका निधी सन 2012-13 या वर्षासाठी राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत (NRDWP) पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण यासाठी प्राप्त झालेल्या निधीतून संचालक, आरोग्य सेवा संचालनालय, मुंबई यांना वितरित करण्यात येत

आहे. सदर योजना सुरु झाल्यानंतर भविष्यात राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गतच्या पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमासाठी निधी उपलब्ध न झाल्यास याबाबत सार्वजनिक आरोग्य विभागाकडून उचित कार्यवाही करण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णयाचा संगणक सांकेतांक 201211261745507928

असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

सही/-

(दि.प्र.देशमुख)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- 1) मा.मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांचे खाजगी सचिव
- 2) मा. राज्यमंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांचे खाजगी सचिव
- 3) मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
- 4) अप्पर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- 5) प्रधान सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- 6) सचिव, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- 7) प्रधान सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- 8) प्रधान सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- 9) उपसचिव व संचालक (आर.एस.पी.एम.यू.) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय,
- 10) विभागीय आयुक्त (सर्व)
- 11) जिल्हाधिकारी (सर्व)
- 12) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
- 13) सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, एक्सप्रेस टॉवर्स, नरिमन पॉईंट, मुंबई.
- 14) संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे
- 15) संचालक, पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्था, बेलापुर नवी मुंबई.
- 16) मुख्य अभियंता राज्यस्तरीय भारत निर्माण कक्ष बेलापुर नवी मुंबई.
- 17) राज्य समन्वयक, संवाद व क्षमता विकास कक्ष, बेलापुर नवी मुंबई.
- 18) अधीक्षक अभियंता विभागीय भारत निर्माण कक्ष. (सर्व)
- 19) उपसंचालक (आरोग्यसेवा), राज्य आरोग्य प्रयोगशाळा, पुणे.
- 20) कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद (सर्व)
- 21) जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
- 22) गटविकास अधिकारी पंचायत समिती सर्व.
- 23) सर्व कार्यासने, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- 24) निवड नस्ती, का.क्र. पा.पु. 12.

